

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 24. aprila (sredoživna) 1852.

List 33.

Moj dom.

V dolinci prijetni je ljubi moj dom,
Nikoli podal se od njega ne bom;
Pod lipo domačo naj raji sedim,
V domačem veselji dovoljno živim.

Le iši si sreče, prijatelj! drugej.
Alj misliš dobiti na ptujim jo kdej?
Veliko marskteri je hodil po svet,
Pa kmalo do doma perpihal je spet.

A. Praprotnik.

Rusovske peči,

imenitna poprava naših peči in ognjiš.

Derva so od leta do leta dražji. To težavo občuti slehern gospodar, naj že kuri majhen kotiček ali velike poslopja.

Res je sicer, da smo začeli za gojzde in les bolj skrbeti, in veselo je slišati, kako se začenjajo nove družbe osnovati, katerih hvale vredni namen bo si prizadevati za vpeljanje boljšiga gospodarstva po gojzdih ali borstih.

Ali vse to prizadevanje bo pomagalo še le prihodnjim časom, ker goli gojzdje se ne dajo v kratkim pogojzdit — les ne zraste kot reč ali ajda v enim letu.

Naša dolžnost je skrbeti: kako bi si že zdej pomagali, da bomo manj derv požgali, kakor jih zdej požgemo. Skerben gospodar je varčen (šparoven) s tem, kar ima, in ne trosi po nepotrebnim, kar mora drago kupiti. Taka mora tudi prihodnjič z dervami biti. Pa ne v tem, da bi v stanicah zmerzovali ali da bi jedi le na pol kuhane vživali, ima naša varčnost obstati, ampak v tem, da po nepotrebnim ne trosimo derv na ognjiših in v pečeh.

Kako nerodno kurimo svoje nerodne peči! Namesto da bi gorkota ognja vsa v peči ostala in skoz peč v stanico šla, je uide pri naših pečeh gotovo več kot polovica v dimnik ali se scer pogubi. Ali pa more to tudi drugač biti, če pogledamo, da dolge polena včasih na pol pri mestjah vùn molé in da bolj za tiče v zraku, kot za ljudi v sôbi goré! In naše ognjiša, kako kuhamo na njih! Na vsaki strani dolgih polén stoji dvoje ali troje piskrov, — večidel gorkote se pogubi po kuhini, le kar je je od strani, zadene piskre. Da se pa ti ogrejejo tako, da se jed skuha, mora poleno za polenam na oginj. Ravno taka je tudi s kôtlji. Kakošen oginj, kakor v peklu, se vidi pod kotlam!

Nekdaj — se vé — so znali tako s dervami gospodariti, ko so bile še derva po nič; kakor smo

tudi mi še nidadnej krompir prešičem pokladili; zdej pa smo veseli, da ga imamo za se in za družino dovelj. Potreba je povsod nar bolji učenica.

Zdej še le smo spregledali in spoznali, da vse naše peči niso nič vredne in da so živa potrata vedno dražjih derv. Zdej še le so se nam oči odperle, da smo začeli bolj natanjko premišljevati: kaj je gorkota? kakošne lastnosti ima? kako se razširja? kako se vjame, da ne uide po nepotrebno.

In v tem, da vjamemo gorkoto iz gorečih derv, da nam je skoraj nič ne uide, in da vjeto peljemo po predalih, da nam vsa ostane, dokler skozi peč v sôbe ne gré — v tem obstoji naprava nam novih peči, ktere so pa zlasti na Rusovskim že zdavnej navadne, ker v merzlih krajih je potreba ljudi že zdavnej učila z dervami varčni biti.

Naše navadne štirivoglatne ali okrogle peči ne veljajo tedaj vse nič, ker se več kot polovica derv v njih potrosi. Kdor hoče dobro peč imeti, ki ga greje s polovico derv, ki jih je v zdej navadni peči požgal, naj opusti staro peč, in naj si napravi Rusovsko *), ktera je v steno tako vdelana, da v sôbi ali stanici clò nič prostora ne potrebuje, in je znotraj z ilovnatimi plošami ali ceglam v predale razdeljena, v ktere se gorkota vjema in po peči tako okoli pelje, da jo na ti poti dolgo časa greje. Pri vsem tem pa se dajo te peči veliko bolji kup napraviti, kakor nar slabji sedanja kmečka.

Tudi kuhinske ognjiša morajo na to predlasto vižo napravljene biti, ktere posebno priporočim velikim kmetovavcam in nekdanjim grajšinam, ki namest nekdanjih tlačanov morajo sedaj ženicam, koscam in drugim delavcam živež kuhati. Če napravijo tikama nad takim ognjišem kotle, zamo-rejo v njih za 40 do 50 ljudi veliko pripravniši in z veliko manj dervami kuhati, kakor poprej v piskrih na navadnih ognjiših. Ta naprava za kotle je tudi v fabrikah in družih rokodelnicah prav koristna.

Ali je pa to, kar se tukaj s tako hvalo priporoča, tudi gotova resnica? ali ni le prazna novica? bo morebiti marsikteri bravec dvomljivo vprašal.

*) Na ravno to pravilo se opirajo tiste peči, ktere je nidadnej g. Dr. Wildner-Maitstein v bukvičah popisal, ki so tudi pri Giontini-tu v Ljubljani na prodaj pod imenam: »Die Platten-Oefen, ihr Zweck, ihre Zusammensetzung, ihr Gebrauch, ihr grossartiges Ersparniss, die Unübertrefflichkeit ihres Principis, theoretisch und praktisch dargestellt von Dr. Wildner-Maitstein. Wien 1852.

Na to vprašanje odgovorim: jez nisim tistih eden, ki pred kakošno reč priporoča, dokler ni sam gotovosti prepričan. Če tedaj rečem: da so pohvaljene Rusovske peči velike velike hvale vredne, in da naj si jih vsak napravi, kdor si hoče veliko derv in potem denarja prihraniti, se ta pohvala opira na lastne skušnje in na skušnje taci mož, ki popolno zaupanje zaslužijo.

Kdor hoče napravo take peči, taciga ognjiša in taciga kotla viditi, naj pride na moj grad v Fužine (Kaltenbrunn) pod Ljubljano, kjer se mu bo vse rado pokazalo.

Zidar pa, ki zna Rusovske peči popolnoma delati, je Matevž Grošel iz Tujinc (Teinitz) poleg Kamnika, ki se je od nekiga Rusovskega mojstra tega dela naučil, ki je pred 4 leti v Novim mestu in po več krajih na Dolenskim mnogo taci peči napravil.

Kdor si hoče tako peč, ki ni draga, narediti dati, naj najame imenovaniga Grošelna, ki se v frankiranih pismih po Tujnskimi gosp. fajmoštru Matevžu Primožič-u sprašati da, ki so tako prijazni, da bojo Grošelna tje, kamor bo poklican, poslali.

Rad bi popisal celo notrajno napravo Rusovske peči; vunder se taka reč nikdar tako na tanjko popisati ne da, kakor jo delavec potrebuje. Nar gotovši se bo ta naprava razširila po tem, da umni zidarski mojstri sami tako peč in ognjiše pogledajo od Grošelna tu in tam narejeno.

Gospodarji! katerim vam je na varčnosti derv ležeče, in zlasti taki, ki zidate nove pohlštva in delate nove peči in ognjiša, verjemite mojim besedam in poprimite se mojiga sveta brez premišljevanja!

Fid. Terpinc.

O miloserčnosti do človeka.

Besedica v pravim času.

Miloserčnost do žival je lepa lastnost človekova. Žival se sama ne more ne zagovarjati ne braniti, ako je človek neusmiljen. Miloserčnost do žival je od Boga in naše pameti zapovedana; lepo in hvale vredno je tedaj, da miloserčnost do živali učitelji sadijo že v mlade serca, in da vidimo celó društva zoper terpinčenje živali.

Toliko bolj pa je miloserčnost do človeka naša dolžnost, kolikor je človek žlahnejši stvar od živali.

Ljubezen do človeka mora pa biti ljubezen do človeka samiga na sebi: torej nismo dolžni ljubiti le bogatih, imenitnih, srečnih, dobrotljivih, pravičnih, kar bi bilo silno lahko izpolniti, temuč ljubezen mora obseči tudi uboge, revne, zapušene, spačene; naj bo njih vrednost v naših očeh še tako majhna. Toliko bolj smo dolžni ljubiti take revne, kolikor so naše ljubezni bolj potrebni. In prav za prav miloserčnosti do srečnih še izpolnjevati ne moremo, ker je potrebni niso. Do taci imamo le bolj spoštovanje; do ubogih in revnih smo v stanu ljubezen in miloserčnost skazovati. In kakor se z ubogimi nosimo, tako se bo Sodnik z nami nosil.

Je pa tudi usmiljenje človeku sploh prirojeno; serce, v katerim usmiljenja ni, je spačeno. Zatorej se bo težko v omikanih deželah kako mesto našlo, de bi ne bilo v njem veliko veliko usmiljenih ljudi. Bolnišnice, oskerbnišnice ubogih in druge miloserčne naprave po mestih so tega žive priče. V mnogih hišah po mestih najdemo ptuje otroke, ki so jih usmiljeni zakonski med svoje lastne vver-

stili, in jih objemajo z ravno tisto ljubeznijo, ko svoje lastne. Koliko ubogih šolcev najde po mestih vsak dan pogernjeno mizo za Bogaimé. Marsikteri mlad človek na kmetih nima družiga, ko prebrisan glavo in nedolžno serce in pa hrepenenje po učenostih. Borni stariši ga nimajo s čem podpirati. Gré v mesto, najde nove stariše, ki ga podpirajo, de je iz njega učen gospod, koristin deželan.

Kako je pa skerb za uboge na kmetih obravnana?

Ne smemo kmetam krivice storiti, ne smemo rêči, de bi kmetje usmiljenja do ubogih ne imeli. Imajo ga tudi; storijo po svojim premoženji gotovo toliko dobriga, ko mestni ljudje; tode njih dobre dela, ki jih ubogim skažejo, le malo veržejo, in obdarovanim večkrat več škodjejo ko hasnejo.

Kmet vsakimu ubogimu, naj pride, od koder hoče, svojo milošnjo na roko da, in tako leto in dan veliko razdeli: sad njegove milošnje se pa nikjer ne pokaže. Beračev ni nič manj: koder greš, jih srečuješ vseskozi zmerej vse raztergane in vmazane, in revšina jim iz oči gleda. Veliko naberejo, tode njih mavha nima dna. Ko brez dela okolj šterčijo, se vsi spridijo: lenoba je mati vse hudobije. Ob shodéh na silo vpíjejo, in si veliko privpijejo. Pa ne de bi si kdo novo obleko kupil, ali vsaj staro okerpal, in si pertenino opral ali oprati dal, de bi ga ne bilo strah viditi. Ničesar si nobeden ne pripravi. Kam preide vse to, ker jim vunder kmetje povsod jesti dajo? Le eni vedó za to, ko bi povedati hotli — beraški kerčmarji, ki pri taci gostih dobro shajajo. Kaj se v beraških kerčmah tam pa tam godí, je groza slišati.

(Konec sledí.)

Polovanje

po nekterih jugo-slavenskih krajih.

Spisal M. Verne.

2. pismo.

Dragi prijatelj!

Napredovaje od Razdertiga proti Postojni sim imel več del lepe Hrenovske fare pred seboj. Z veseljem sim gledal prostorne zelene senožeti; ali milo se mi je storilo, ko sim premislil, de prebivavci te fare premalo žita pridelujejo, de ravno imajo veliko lepiga polja. Pa saj ne more drugač biti, ker premalo gnojé. Velikokrat sim mislil in marsikomu rekel, de bi bolje opravili, ko bi le polovico polja obdelovali, pa to dobro gnojili, ko de brez dostojniga gnoja celo obdelujejo in se zastonj trudijo. Ali tudi to bi ne pomagalo, ker nimajo še za polovico polja zadosti gnoja. — Veliko veliko jih je, ki so, tako rêči, noč in dan s konji in z voli na cesti, in vozarijo iz Tersta v Senožeče in Planino, in iz Planine v Terst. Živina trosi in popušča svoje blato na cesti, in ko je treba orati in njive obdelati, manjka potrebniga gnoja. Od družih napak tačiga vožarskiga življenja nočem nič rêči, — pomagala pa bo, hvala Bogu, v kratkim železnica, ki bo Hrenovčane prisilila, cesto zapustiti in se poljedela skerbneje poprijeti — v svoj lastni dobiček.

Debelo uro od Razdertiga sim zagledal na desni, pol ure od velike ceste, svojo rojstno vas, Orehek, in ko bi trenul, so me razni veseli in britki spomini otročjih in poznejih let obšli. Koliko radosti, koliko veselja sim vžival spomladi in poleti z mnogimi tovarši na paši, in tudi pozimi na — ledu! Zdaj je vse drugači. Marsikteri tisti tovaršev počiva že v Gospodu z mojimi starši in skoraj z vsimi drugimi prebivavci,